

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ РАННЬОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL SPACE FOR EARLY DEVELOPMENT OF CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE

Статтю присвячено організації освітнього простору для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку, що є актуальним завданням у реформі дошкільної освіти, яка є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Сучасна дошкільна освіта як складова системи освіти потребує змін, пов'язаних із новими вимогами до освіти дітей дошкільного віку і діяльності закладів дошкільної освіти. У статті розкрито основні теоретичні основи організації освітнього простору для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Уточнено зміст понять «освітній простір» закладу дошкільної освіти. Охарактеризовано принципи та способи організації освітнього простору згідно з методиками раннього розвитку дітей дошкільного віку (М. Монтесорі, С. Штайнера), наведено приклади їх реалізації у закладах дошкільної освіти України. У статті акцентовано, що для організації освітнього простору для раннього розвитку дітей дошкільного віку важливо враховувати особливості розвитку дітей раннього та дошкільного віку, оскільки у цьому віці відбувається інтенсивне дозрівання організму дитини, вдосконалюються рефлексорні реакції, пам'ять, увага, розвивається друга сигнальна система. У статті представлено результати емпіричного дослідження обізнаності педагогів та батьків щодо застосування ними методик раннього розвитку для дітей раннього та дошкільного віку, труднощі у їх впровадженні, а також думку батьків щодо раннього розвитку дітей дошкільного віку у центрах раннього розвитку. Встановлено, що вихователі та батьки позитивно ставляться до раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Батьки знають основні програми, намагаються створювати та використовувати дидактичні матеріали у практиці виховання дітей у сім'ї.

Ключові слова: освітній простір, ранній розвиток, ранній вік, дошкільний вік, заклад дошкільної освіти.

The article is devoted to the organization of educational space for early development of children of early and preschool age, which is an urgent task in the reform of preschool education, which is a mandatory primary component of continuing education system in Ukraine. Modern preschool education as a branch of education needs systemic transformations and changes related to new requirements for the education of preschool children and activities of preschool education institutions. The article reveals the main theoretical foundations of organization of educational space for early development of children of early and preschool age. The meaning of the concept "educational space" of children of early and preschool age is specified. The principles and ways of organizing educational space in accordance with the methods of early development of preschool children are characterized (M. Montessori, S. Steiner), examples of their implementation in preschool education institutions of Ukraine are given. The article emphasizes that for the organization of educational space for early development of preschool children it is important to take into account the peculiarities of the development of children of early and preschool age, because at this age there is an intensive maturation of the child's organism; reflex reactions, memory, attention are improved; the second signal system is developing. The article presents the results of an empirical investigation of educators and parents on their awareness of the use of methods of early development of early and preschool age children, difficulties in their implementation, as well as parents' views on the early development of preschool children in early development centers. It has been revealed that educators and parents have a positive attitude toward the early development of early and preschool children. Parents know the basic programs, try to create and use didactic materials in the practice of education of children in the family.

Key words: educational space, early development, early age, preschool age, preschool educational institution.

УДК 373.2.09.026-053.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.2.44>

Крива М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Кушей Н.М.,
вихователь
Закладу дошкільної освіти (ясла-садок)
компенсуючого типу № 106
Львівської міської ради

Постановка проблеми. Освітня політика України спрямована на забезпечення та підвищення якості освіти, зокрема дошкільної, шляхом моніторингу та оцінювання освітнього процесу у закладах дошкільної освіти.

Цілком погоджуємося з думкою доктора педагогічних наук Я. Пітерса, що «ранній розвиток і дошкільна освіта надзвичайно важливі для забезпечення сталого розвитку суспільства й рівних можливостей для всіх дітей – майбутніх громадян. Програма дій ООН, орієнтована на досягнення

цілей сталого розвитку, активізувала глобальну діяльність із надання послуг раннього розвитку дітей та дошкільної освіти [7].

Для якісного надання цих послуг важливо організувати освітній простір таким чином, щоб забезпечити гармонійний розвиток і формування особистості кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень. Організація освітнього простору для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку регулюється відповідними нормативно-правовими актами: Конвенцією

про права дитини (1989), Конституцією України (1996), законом України «Про дошкільну освіту» (2001) та Базовим компонентом дошкільної освіти (2020), Концепцією освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020), Положенням про заклад дошкільної освіти (2021), Положенням «Про центр розвитку дитини» (2009).

Питання нових підходів до створення освітнього простору у закладах дошкільної освіти розкрито у працях Гавриш Н., Канишевської Л., Піроженко Т. О., Рейпольської О., Сисоєвої С.

Практико-методологічні аспекти формування освітнього простору та освітнього середовища у закладах дошкільної освіти досліджували Заплотинська О., Крутій К., Низковська О., Софій Н., Чуприна О., Цимбалару А. Теоретичні засади та технології раннього розвитку дітей дошкільного віку розкриті у працях: Дичківської І., Дудник Н., Поніманської Т., Сорокової М., Чепіль М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання організації освітнього простору для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку, незважаючи на актуальність та увагу науковців, потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розглянути особливості організації освітнього простору для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Значний інтерес для нашого дослідження мають праці науковців К. Крутій, К. Касярум, які дають тлумачення поняття «освітній простір», визначають його складові. Зокрема, К. Касярум під освітнім простором розуміє «просторово-часове поле функціонування і розвитку системи освіти як відкритої й активної соціальної сфери, в якій діє ідеологія формування особистості з урахуванням умов зовнішнього середовища, потреб соціальних замовників (і самої особи), реалізуються освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом» [3].

Науковиця К. Крутій визначає «освітній простір» як «складне багатоаспектне педагогічне явище, яке характеризується не стільки кількісними, скільки якісними показниками. Зазначимо, що для закладу дошкільної освіти такий простір включає кілька складових такі, як розвиток взаємодії з освітніми, соціальними інститутами та учасниками освітнього процесу, побудову предметно-розвивального середовища та впровадження змісту дошкільної освіти» [5].

У Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку поняття «освітній простір» визначено як «комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечує всебічний розвиток дитини, який має певний зміст: у просторі здійснюються різноманітні типи і види діяльності, що адекватні потребам

і здібностям дітей раннього і дошкільного віку; перевіряються гіпотези, відпрацьовуються зміст, форми, методи і технології сучасної дошкільної освіти; відбувається взаємодія із закладами культури, спорту тощо; сучасне матеріально-технічне оснащення відповідно до змісту дошкільної освіти» [4, с. 40].

У контексті нашого дослідження особливий інтерес мають визначення принципів проектування освітнього простору. Науковець Крутій К. визначає такі принципи проектування освітнього простору як: розвиток дошкільників в контексті особистісно-зорієнтованого підходу з урахуванням сензитивних періодів, провідних видів діяльності, а також творчого розвитку дитини як суб'єкта своєї життєдіяльності, співтворчості і співпрацю всіх суб'єктів освітнього простору. Об'єктами проектування освітнього простору є: вихованість і навченість дітей; професійна компетентність і майстерність педагога, процеси педагогічної діяльності; творча, професійна діяльність [5].

Для організації освітнього простору для раннього розвитку дітей дошкільного віку важливо враховувати особливості розвитку дітей дошкільного віку. Цей вік є надзвичайно важливим, оскільки відбувається інтенсивне дозрівання організму дитини: відбувається перебудова і вдосконалення взаємодії різних функціональних структур кори головного мозку дитини, вдосконалюються рефлексорні реакції, пам'ять, увага, розвивається друга сигнальна система.

На нашу думку, ранній розвиток дитини повинен відповідати наступним принципам:

- врахування типів множинного інтелекту згідно з теорією Х. Гарднера;
- врахування індивідуального підходу для раннього розвитку дитини на основі діагностики розвитку дитини раннього та дошкільного віку, виявлення здібностей і відхилень у розвитку;
- розвитку творчого мислення дитини, її уяви та фантазії;
- створення педагогічних ситуацій для залучення дитини дошкільного віку до дослідницької діяльності;
- створення доброзичливої атмосфери під час занять і перебування дитини у закладі дошкільної освіти;
- організації самостійної діяльності дитини.

Відомими методиками раннього розвитку дітей є методика М. Монтесорі, методика М.Зайцева, методика навчання дітей раннього віку Г. Домана, вальдорфська педагогіка Р. Штайнера, методика С. Лупан, методика М. Ібука, методика раннього навчання дітей грамоти в материнській школі В. Ліщука, методика М. Гмошинської [1, 2]. Найбільш популярними в Україні є технології М. Монтесорі та Р. Штайнера, які застосовуються у відповідних закладах дошкільного типу Монтесорі-садочках та вальдорфських садочках.

Зазначимо, що метою технології М.Монтессорі є: виховання відповідальної, вільної особистості, яка легко адаптується до змін у соціумі; розкриття внутрішнього потенціалу дитини у самостійній діяльності. Особливостями технології є: підготовлене середовище, яке стимулює дітей до навчання; розвиток сенсорної культури; ідея щодо унікальної здатності дитини вчитися і прагнути до навчання [2]. Ця технологія впроваджується у таких закладах дошкільної освіти як Монтессорі-садочки (Монтессорі-школи). Наприклад, Монтессорі-школа «Світ дитини» у м. Дніпро займається розвитком і навчанням дітей у віці від 0 до 6 років за методикою М. Монтессорі, робота закладу відповідає стандарту AMI (Association Montessori Internationale) [9].

Популярними також є вальдорфські садочки, які працюють за програмами вальдорфської педагогіки. У вальдорфській педагогіці Р. Штайнера метою є виховання людини, яка орієнтована на навколишній світ, здатної приймати рішення і брати на себе відповідальність за них. Особливістю технології є створення сприятливих умов для виявлення здібностей дитини, відсутність підручників, важливість трудового виховання [2]. Наприклад, комунальний дошкільний навчальний заклад № 361 "Софія" (вальдорфська), м. Київ працює за програмою «стежина» (автори А. Гончаренко, Н. Дятленко) [10]. У закладі є гурток «Радість творчості», створений для виявлення, збереження і розвитку творчого та особистісного потенціалу кожної дитини, формування її художньо-естетичної, пізнавальної, соціально-моральної, комунікативно-мовленнєвої компетентності [6].

З метою розвитку здібностей дітей раннього та дошкільного віку дедалі частіше діти відвідують центри розвитку дитини, які «є дошкільним навчальним закладом, в якому забезпечується фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція фізичного та розумового розвитку, оздоровлення дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які відвідують інші дошкільні навчальні заклади чи виховуються вдома» [8].

Цілком слушно є думка Я. Пітерса у контексті забезпечення якості освітнього простору для раннього розвитку дітей про те, «що фахівцям із питань раннього розвитку потрібно не лише займатися із дітьми для підтримки їхнього всебічного розвитку; вони також повинні залучати батьків та місцеві громади. Таке залучення сімей та місцевих громад має бути відображене у програмі навчання» [7, с.27].

У закладі дошкільної освіти слід створювати умови, які забезпечуватимуть організацію та впровадження програм раннього розвитку та посилення ролі освітнього простору та освітнього середовища. Для цього потрібно забезпечити створення модульного розвиваючого освітнього середовища

у групі, що передбачає класифікацію зон групової кімнати та диференціювання діяльності у різних частинах кімнати; забезпечити підготовку педагогів для впровадження програм раннього розвитку дітей; організувати співпрацю з батьками з метою встановлення рівня розвитку дитини і консультативної допомоги щодо її розвитку; проводити самооцінювання і оцінювання якості організації освітнього простору.

З метою аналізу особливостей застосування методик раннього розвитку батьками та педагогами нами проведено анкетування 63 педагогічних працівників закладів дошкільної освіти та 66 батьків дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти.

На питання «Яку б методику раннього розвитку Ви б хотіли застосовувати у своїй педагогічній діяльності?» ми отримали такі відповіді: методику М.Монтессорі (46 %), Г.Домана (15%), Н.Зайцева (13%), Реджіо-Емілія (2%), технології STEM-освіти (14%), музичного розвитку (2%), рухливі та творчі заняття (4%), методики сенсорного виховання (2%), леґо-технології та роботу з конструкторами (2%).

У результаті дослідження виявлено, що у застосуванні конкретної методики раннього розвитку більшість вихователів мають труднощі такі як: недостатність матеріалів та обладнання, відсутність уваги та мотивації дітей, підтримки керівництва колег, відсутність додаткового навчання та недостатність часу для підготовки та недостатне розуміння батьками.

Опитування серед батьків показало, що 82% батьків ставляться позитивно до раннього розвитку дітей, а 16% є нейтральними до нього. Батьки вважають, що ранній розвиток – це, передусім всебічний розвиток дитини, а також навчання чи вивчення нової інформації, зокрема вивчення письма, читання, проведення різних занять, гуртків, підготовка до школи.

За відповідями анкети можна зрозуміти, що 80% батьків отримують інформацію про ранній розвиток дитини із медіа: інтернету (37%), соціальних мереж (16%), телебачення (13%) та радіо (12%), а більше 82% батьків займалися самостійно раннім розвитком власних дітей.

Найпопулярніша серед батьків – методика М. Монтессорі (38%), методика Г. Домана (16%), інші методики (Н.Зайцева, І.Масару, Р.Емілія) згадуються рідше. Анкетування показало, що батьки знають основні програми раннього розвитку, намагаються створювати та використовувати дидактичні матеріали у практиці виховання дітей у сім'ї.

Отримані результати анкетування показали також, що 40% батьків користувалися послугами центрів раннього розвитку дітей. Найпопулярнішим серед батьків були такі центри раннього розвитку як «Baby Club», «Butterfly», «Кіндервіль», «Мудрик», «Кузя». Батьки найчастіше звертаються до центрів раннього розвитку дитини з метою всестороннього

розвитку дитини, розвитку творчого мислення, діагностики здібностей дитини, фізичного розвитку дитини, формування навичок читання.

Отже, аналіз обізнаності вихователів і батьків щодо організації освітнього простору для дітей раннього та дошкільного віку дозволяє зробити висновок про те, що вихователі розуміють основні принципи різних програм раннього розвитку, визначають труднощі та уявляють шляхи їх подолання під час впровадження програм раннього розвитку дітей. Зазначимо, що батьки є обізнаними і цікавляться раннім розвитком своїх дітей, намагаються створювати та використовувати дидактичні матеріали.

Висновки. Отже, освітній простір для раннього розвитку дітей раннього та дошкільного віку – це сукупність психолого-педагогічних умов, що забезпечують всебічний розвиток дитини, враховуючи особливості конкретної методики раннього розвитку (цілі, зміст, методи, форми). Формування компетентності вихователів та батьків щодо організації освітнього простору раннього розвитку дитини є надзвичайно важливою, бо забезпечує єдність підходів у вихованні дитини раннього та дошкільного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М. Перші кроки грамоти: передшкільний вік : навч. посіб. /Богуш А.М., Маліновська Н.В. К. : Видавничий дім .Слово., 2013. 424 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. /І. М. Дичківська. К. : Академвидав, 2004. 352 с.

3. Касярум Н. Освітній простір: становлення поняття. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 12. С. 107-113. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2013_12_24. (дата звернення: 01.06.22).

4. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

5. Крутій К. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини. *Дошкільна освіта*. № 2, 2010. С.3– 4.

6. Офіційний сайт управління освіти Дніпровського району м. Києва. URL:https://www.uosvitydnr.gov.ua/index.php?w=learn&cat_id=3&show=learn&id=180&search. (дата звернення: 01.06.22).

7. Пітерс Я. Підвищення якості дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні. VBJK. Гент. 2018. 43 с.

8. Положення про центр розвитку дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 01.06.22).

9. Світ дитини, Монтессорі-школа. Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/providers/>. (дата звернення: 02.06.22).

10. Стежина. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою / А.М. Гончаренко, Н.М. Дятленко. Видавництво: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», Київ, 2014. 220 с.